

УДК 378:373.3/5.091.12.011.3-051:75]:005.336
DOI: 10.15587/2519-4984.2019.161529

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

© Г. І. Сотська, Г. В. Кузьменко

У статті розкрито методологічні засади підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самостійної педагогічної діяльності. Доведено, що підготовка має відбуватися на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів. Здійснено обґрунтування положень вищезазначених підходів у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва, урахування яких сприятиме інноваційним змінам у загальній системі навчання фахівців в галузі образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти.

Системний підхід автори розглядають як цілеспрямований та чітко організований спосіб досягнення встановленої мети. Він передбачає спільну послідовну працю студентів і викладачів, що керують процесом навчання, забезпечує цілісність, ефективність та результативність навчального процесу, створює умови для набуття в майбутніх учителів комплексу нових, необхідних у самостійній професійній діяльності якостей.

Компетентнісно зорієнтований підхід авторами визначається як реально сформована особистісна якість майбутнього учителя образотворчого мистецтва, що характеризує міру його обізнаності та кваліфікованості. Впровадження компетентнісного підходу передбачає зміщення когнітивних акцентів готовності студентів до самостійної діяльності на компетентнісні, які базуються на ціннісних пріоритетах особистості, особливостях її досвіду та переконань і забезпечує готовність до творчої та продуктивної самостійної праці.

Інтегративний підхід передбачає зміну акцентів у побудові педагогічного процесу з предметноцентризму до її поліцентричності, додає розорібненість, фрагментарність професійних знань, диференційованих за різними навчальними дисциплінами та сприяє формуванню інтегрального стилю мислення.

Креативний підхід передбачає позбавлення навчального процесу у вищому закладі освіти від шаблонів та стандартів і надання переваги активному пошуку нестандартних рішень, методів, форм, шляхів удосконалення навчання студентів з метою досягнення ними вищого професійного рівня.

Впровадження діяльнісного підходу, у якому викладач розглядається не як «транслятор», а як координатор з оволодіння студентами способами отримання й засвоєння нової інформації, сприяє залученню студентів до різноманітних форм творчої художньо-педагогічної діяльності, завдяки чому проявляється їхня активність, як універсальний «інструмент» самореалізації художньо-творчого потенціалу, що забезпечує формування готовності до активної життєвої позиції та безперервної освіти впродовж усього життя

Ключові слова: майбутній вчитель образотворчого мистецтва, професійна готовність, професійна компетентність, підходи до підготовки

1. Вступ

На сучасному етапі розвитку України, спрямованої на органічне входження у світове товариство, в умовах принципової зміни старої парадигми навчання та проведення реформи у сфері освіти, постало питання якості професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, оскільки саме професіоналізм педагога є одним з провідних чинників, що зумовлює результативність навчально-виховного процесу і виконання соціального замовлення суспільства. Сьогодні школа чекає на фахівців не лише з певним обсягом знань та умінь в галузі педагогіки, психології, мистецтвознавства, а спеціалістів, здатних на основі гармонійного поєднання педагогічного досвіду попередніх поколінь з інноваційними ідеями нового часу, до активного включення у соціокультурне життя, до самореалізації та самовдосконалення в особистісному та професійному вимірах.

2. Літературний огляд

Розгляду положень теорії мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки майбутніх учите-

лів мистецьких дисциплін у вищих закладах освіти присвячено значну кількість робіт вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичною та практичною цінністю в контексті вивчення зазначеної проблеми є дослідження сучасних українських вчених у галузі художньої освіти, присвячені висвітленню різних аспектів у змісті підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва, зокрема, формуванню художньо-творчої компетентності і професійної культури на матеріалі композиції [1], здатності до професійного саморозвитку, діалогічності та співтворчості у педагогічному процесі [2], професійної компетентності в процесі предметної підготовки [3], розвитку творчих здібностей в умовах застосування комп'ютерних технологій [4].

Серед широкого спектру педагогічних праць все більшої актуальності набувають наукові розвідки, спрямовані на акцентування взаємозв'язку між навчанням студентів теоретичних основ мистецьких дисциплін і набуттям ними практичного досвіду художньої діяльності, оскільки мистецька освіта і наукова грамотність залишаються сьогодні на неадеква-

тному рівні навіть в економічно розвинених країнах [5]. Аналогічну позицію висловлено у працях інших зарубіжних дослідників, які окреслюють ситуацію у вищій освіті сьогодення як «освіту проти таланту» [6] і зазначають, що у рамках теорії та практики художньої освіти кожний історичний період передбачає пошук і застосування нових моделей підготовки, підходів і методів навчання студентів [7].

У такій кризовій ситуації стає очевидним необхідність впровадження інноваційних змін в освітній процес підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, оскільки поєднання високого професіоналізму і фахової компетентності педагога-митця стає запорукою успіху у формуванні цілісної, унікальної особистості школяра. Незважаючи на досить значний спектр наукових досліджень досі поза увагою залишається проблема врахування методологічних засад у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

3. Мета та задачі дослідження

Мета даного дослідження полягає у визначенні методологічних засад підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самостійної педагогічної діяльності.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. висвітлити особливості професійної діяльності сучасного вчителя образотворчого мистецтва;
2. визначити підходи до підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, врахування яких сприятиме позитивним змінам у системі їхньої професійної підготовки у закладах вищої освіти.

4. Обґрунтування положень системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва

Завершуючи навчання у вищому закладі освіти, вчитель мистецтва має бути здатним самостійно будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих цінностей. Тому сьогодні першочерговою ознакою нових, позитивних зрушень у мистецькій освіті має бути формування у студентської аудиторії нового типу мислення, спрямованого на активне ставлення до життя країни, виховання таких якостей особистості, які перетворюють вчителя-предметника на педагога-митця, здатного не лише реалізувати свої природні задатки і власний духовний потенціал, а самостійно організувати освітній процес у загальноосвітньому навчальному закладі на засадах гармонізації стосунків зі своїми учнями, що допоможе збагатити емоційно-почуттєву сферу школярів, виховати в них емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва й дійсності, сформувати здатність до світосприйняття за законами краси.

Ураховуючи провідні положення педагогіки вищої школи, теоретичні аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів та наукові позиції українських учених у сфері мистецтва [8], які наголошують на тому, що сучасний учитель повинен бути неординарною особистістю, оскільки йому необхідно забезпечити умови для розвитку світоглядних уявлень, ху-

дожних інтересів та естетичних ідеалів учнів, стимулювати до духовного самовдосконалення, тим самим забезпечити умови для становлення їхньої особистості, підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самостійної педагогічної діяльності, з нашої точки зору, має відбуватися на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів.

Зумовлений логікою науки та особливостями пізнавальної діяльності, *системний підхід* безпосередньо стосується організації освітнього процесу, зокрема професійної та фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, забезпечує його цілісність, ефективність, результативність. Застосування системного підходу до навчання передбачає спільну послідовну працю як самого студента так і викладачів, які керують процесом його навчання і створює умови для набуття певного комплексу якостей, які були відсутні у студента на стадії абітурієнства.

Трактуючи «системність» і «цілісність» як синонімічні педагогічні категорії, системний (цілісний) підхід визначає будь-яке педагогічне явище (процес, акт, подію, вплив тощо) як певну систему з точно позначеними необхідними і достатніми елементами, взаємодія яких визначає кінцевий результат процесу [9].

Поділяючи дану точку зору, ми розглядаємо системний підхід як продуманий, цілеспрямований та чітко організований спосіб досягнення встановленої мети. Використання системного підходу у підготовці студентів до активної самостійної діяльності в обраній сфері дозволяє вирішити низку завдань за мірою їх ускладнення, перевірити ефективність обраних методів, в разі необхідності внести певні зміни у систему підготовки студентів або створити систему з ефективнішим функціонуванням, передбачити і оцінити кінцевий результат. В нашому випадку – готовність майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самостійної професійної діяльності.

Компетентнісно зорієнтований підхід у професійній освіті не є принципово новим. Ідеї його впровадження у навчально-виховний процес досить широко відображено у працях вітчизняних вчених. Компетентність визначається як загальна особистісна якість, що засвідчує міру її включення до активної дії, здатність на основі мобілізації знань, досвіду, цінностей та умінь ефективно розв'язувати проблемну життєву ситуацію [10].

У сучасних словниках поняття «професійна компетентність учителя» тлумачиться як володіння учителем необхідною сумою знань, умінь і навичок, які визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості [11]. У нашому дослідженні компетентність розглядається з позиції підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, тому ми визначаємо компетентність як реально сформовану особистісну якість майбутнього учителя образотворчого мистецтва, що характеризує міру його обізнаності та кваліфікованості, як індикатор ключових умінь, знань, ставлень у сфері організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи ця якість забезпечує готовність до досягнення успіху у самостійній професійній пра-

ці. Використання компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає зміщення когнітивних акцентів готовності студентів до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи на компетентнісні, які базуються на ціннісних пріоритетах особистості, особливостях її досвіду та переконань і забезпечує їхню здатність до творчої і продуктивної самореалізації у житті [12]. Компетентнісний підхід до навчання сприяє формуванню у майбутніх учителів образотворчого мистецтва ключових фахових (мистецька, естетико-культурологічна, художньо-практична, медіа-, інформаційно-пізнавальна, комунікаційна, організаційна) і міжпредметних загальнокультурних (світоглядна, громадянська, самоосвітня, науково-дослідницька) компетентностей.

Окремо розглянемо ключові фахові компетентності, які є необхідними для самостійної конкурентоспроможної професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Мистецька компетентність у процесі самостійної педагогічної діяльності виявлятиметься у здатності до самостійної художньо-творчої діяльності у галузі образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва у різних їх видах, жанрах, техніках. Естетико-культурологічна – у готовності до естетизації навколишнього середовища, до виявлення художніх знань, які відображають видову специфіку та взаємодію візуальних мистецтв, до формування сучасного художньо-творчого мислення. Художньо-практична компетентність виявлятиметься у здатності продемонструвати навички роботи сучасними художніми матеріалами і техніками, відповідно до специфіки того чи іншого виду образотворчого мистецтва з урахуванням властивостей матеріалів, особливостей площинного чи об'ємного вирішення задуму, готовності використовувати у професійній діяльності новітні художні технології, самовдосконалювати професійну майстерність. Інформаційно-пізнавальна та медіакомпетентність дозволить вчителю образотворчого мистецтва оперувати інформацією в галузі візуального мистецтва та художньої культури, бути носієм медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства. Наявність комунікаційної компетентності виявлятиметься у здатності спілкуватися про мистецтво, використовуючи відповідну фахову термінологію, вмінні розв'язувати мистецькі проблеми у процесі міжособистісної взаємодії. Сформована організаційна компетентність забезпечуватиме здатність до організації та проведення творчих заходів мистецького спрямування, готовність до самостійної розробки та реалізації авторських проєктів у галузі художньої діяльності.

Прискорення науково-технічного прогресу, виникнення (на основі взаємопроникнення та злиття) нових – комплексних наук, спільних теорій, видів мистецтва – призвело до посилення інтегративних зв'язків в освіті, впровадження інтегративних змін у зміст навчальних дисциплін та самий процес навчання, входження терміну «інтеграція» у науковий обіг.

Поняття «інтеграція» сьогодні широко використовується у науці, освіті, мистецтві, виробництві та інших сферах діяльності. У перекладі з латинської *integratio* буквально означає поповнення, відновлення і в словниках визначається як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; єдність певних елементів; відновлення певної єдності; стан взаємозв'язку окремих компонентів системи в процес, що обумовлює такий стан [13].

Завдання з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до самостійної педагогічної діяльності, за своєю сутністю мають міждисциплінарний характер. Тому реалізація *інтегративного підходу* є необхідною умовою підготовки сучасного фахівця в галузі мистецтва, оскільки змінює акценти побудови педагогічного процесу з предметноцентризму до її поліцентричності, долає роздрібненість, хаотичність, фрагментарність професійних знань, диференційованих за різними навчальними дисциплінами [14] та сприяє формуванню інтегрального стилю мислення, здатності комплексно та варіативно використовувати теоретичні знання з різних галузей знань, узагальнювати їх, інтегрувати в художньо-практичну діяльність.

Дотримуючись позиції дослідників у контексті інтегративного підходу у художньо-педагогічній освіті зауважимо, що побудова педагогічного процесу з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва має здійснюватися на засадах поліцентричності, завдяки чому долається роздрібненість, хаотичність, фрагментарність професійних знань, диференційованих за різними навчальними дисциплінами.

Креативний підхід у системі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи передбачає позбавлення навчального процесу у вищому закладі освіти від умовностей, шаблонів, стандартів і надання переваги активному пошуку нестандартних рішень, методів та форм організації, шляхів удосконалення навчання студентів з метою досягнення ними вищого професійного рівня. Зорієнтований на формування творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, розвиток його інтуїції, імпровізації, самостійності у процесі художньо-педагогічної підготовки, креативний підхід дає змогу наблизити процес навчання студента до реальних умов роботи вчителя у загальноосвітньому навчальному закладі, відчуті та зрозуміти особливості його професійної творчості. Використання креативного підходу впливає на гармонізацію педагогічного впливу й підвищення активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у навчанні, переорієнтовує організацію процесу їхньої підготовки з предметно-змістовного аспекту на особистість студента, що проявляється у ціннісно-смісловій інтерпретації навчальної діяльності, у нестандартних способах і діях щодо задоволення потреби у новизні і творчості [15].

З огляду на те, що сьогодні – у швидкозмінному інформаційному світі – знання застарівають упродовж лише кількох років, перед педагогом гостро постає питання безперервного навчання та вдосконалення своїх професійних якостей впродовж усього

життя. Усвідомлюючи необхідність не лише озброїти випускників системою міцних та глибоких знань, а підвищити їхні пізнавальні інтереси, набути навички самостійної роботи з різними джерелами інформації, сформувавши в них потребу й готовність до самоосвіти, самовдосконалення, досягнення нових цілей вважаємо за необхідне побудувати систему підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на основі *діяльнісного підходу*, у якому викладач буде для студентів не «транслятором» певних (нехай і необхідних, фундаментальних) знань, а перш за все координатором та «катализатором» з оволодіння способами отримання та засвоєння нової інформації. Зорієнтований на особистісно-орієнтовані інтерактивні технології навчання (технології проблемного навчання, технології дебатів, кейс-технології тощо), діяльнісний підхід сприяє залученню майбутніх учителів образотворчого мистецтва до різноманітних форм творчої художньо-педагогічної діяльності, завдяки чому проявляється їхня активність, як універсальний «інструмент» самореалізації художньо-творчого потенціалу і, тим самим, забезпечує формування готовності випускника закладу вищої освіти до активної життєвої позиції та безперервної освіти впродовж усього життя.

5. Результати запровадження системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів у професійну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва

Проведене теоретико-експериментальне дослідження підтвердило ідею доцільності запровадження положень системного, компетентнісного, інтегративного, креативного та діяльнісного підходів у процес підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, урахування яких сприяє інноваційним змінам у загальній системі навчання фахівців в галузі образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти.

Відзначимо, що підготовка має відбуватися на засадах гуманізації, гуманітаризації, культуровідповідності та філософії людиноцентризму. Лише за таких умов майбутній вчитель образотворчого мистецтва буде здатний до розвитку світоглядних уявлень, художніх інтересів та естетичних ідеалів учнів, виховання в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, стимулювання своїх вихованців до духовного самовдосконалення, становлення їхньої особистості.

6. Висновки

1. Особливості професійної діяльності сучасного вчителя образотворчого мистецтва щільно

пов'язані зі стрімкими змінами, що відбуваються у соціально-економічному, науково-технічному та культурному житті, для яких (поряд з позитивними тенденціями) характерні й негативні моменти, зокрема, втрата духовності, деперсоналізація особистості, витіснення естетичного початку з різних аспектів людського буття. З огляду на це, особливої значущості набуває процес підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у сучасних закладах вищої освіти, оскільки пріоритетом самостійної професійної діяльності вчителя мистецтва сьогодні має стати не передача комплексу знань, а збагачення емоційно-почуттєвої сфери школярів, виховання в них здатності відчувати, розуміти й цінувати красу в мистецтві та навколишньому житті, розвиток бажання творити прекрасне як основи осмислення існування людини.

2. У формуванні професійної готовності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва важливу роль відіграють системний, компетентнісний, інтегративний, креативний і діяльнісний підходи.

Використання системного підходу дозволяє послідовно вирішувати навчальні завдання, тим самим забезпечує цілісність педагогічного процесу; компетентнісний підхід відіграє важливу роль з позиції практики навчання і забезпечує здатність до творчої і продуктивної самореалізації у житті; реалізація інтегративного підходу долає роздрібненість і фрагментарність професійних знань, диференційованих за різними навчальними дисциплінами, сприяє формуванню інтегрального стилю мислення, здатності комплексно й варіативно використовувати теоретичні знання з різних галузей знань, узагальнювати їх, інтегрувати в художньо-практичну діяльність; використання креативного підходу переорієнтовує організацію процесу підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з предметно-змістовного аспекту на особистість студента, що проявляється у ціннісно-смісловій інтерпретації навчальної діяльності, у нестандартних способах і діях щодо задоволення потреби у новизні і творчості; діяльнісний підхід забезпечує формування готовності випускника вищого закладу освіти до активної дії та безперервної освіти впродовж усього життя.

Досвід побудови навчального процесу у закладах вищої освіти з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на зазначених вище підходах доводить забезпечення його результативності й готовності випускників до самостійної конкурентоспроможної праці у сучасних умовах.

Література

1. Пічкур М., Семенова О. Удосконалення змісту та методики викладання композиції в системі професійної підготовки вчителя образотворчого мистецтва // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2015. № 12 (2). С. 72–79.
2. Музика О. Діалогічність і співтворчість у педагогічному процесі як чинник формування творчої особистості художника-педагога в системі вищої освіти // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2015. № 12 (2). С. 64–72.
3. Пайдуков П. В., Пайдуков А. В., Пайдуков Д. В. Ведущие профессиональные компетенции в содержании профессиональной компетентности будущего учителя изобразительного искусства // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23918> (Дата звернення: 17.03.2019)

4. Покровщук Л. М. Готовність викладачів художньо-графічних факультетів до розвитку творчих здібностей студентів в умовах застосування комп'ютерних технологій // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2006. № 42. С. 369–373.
5. Tyler C. W., Likova L. T. The Role of the Visual Arts in the Enhancing the Learning Process // *Frontiers in Human Neuroscience*. 2012. Vol. 6. doi: <http://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00008>
6. Робинсон К. Образование против таланта. Москва: Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2013. 336 с.
7. Gavric G. Theoretical and practical aspects of teaching methods from the faculty of fine and applied arts // *Metodički obzori/Methodological Horizons*. 2015. Vol. 10, Issue 1. P. 12–20. doi: <http://doi.org/10.32728/mo.10.1.2015.02>
8. Базильчук Л. В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах: монографія. Умань: Візаві, 2014. 287 с.
9. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология: уч. пос. Москва: Педагогическое общество России, 2005. 256 с.
10. Ордановська О. І. Концепція підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін профільної школи // Народна освіта. 2012. № 2 (17). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/17/statti/ordanovska.htm (Дата звернення: 22.01.2019)
11. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. Москва, 2001. 176 с.
12. Кузьменко Г. В. Модель підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи // Вісник Чернігів. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 135. С. 189–192.
13. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Москва, 1975. 720 с.
14. Сотська Г. І. Теоретичні та методичні засади формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: зб. наук. пр. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2011. № 28. С. 472–477.
15. Кондрашова Л. В. Профессиональное становление студента в условиях креативного подхода к организации образовательного процесса высшей педагогической школы: мат. V міжнар. наук.-прак. конф. // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи. Хмельницький, 2009. С. 101–105.

Дата надходження рукопису 24.01.2019

Сотська Галина Іванівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, Україна, 04060
E-mail: galasotska@ukr.net

Кузьменко Глина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра образотворчого мистецтва, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Україна, м. Київ, 04053
E-mail: h.kuzmenko@kubg.edu.ua